

گفت و گو

هنر سفال، انتقال جاودانگی به شاگردان

گفت و گو با منیژه آرمین،
هنرمند سفال‌گر

حمید قاسم‌زادگان

رشد آموزش
دوره نهم
شماره ۳
پیاپی ۱۳۹۱

اشاره

اقیانوس بی کران هنر و ادبیات، گنجینه‌ای از حقایق و معارف و سرشار از جلوه‌های متعالی روح انسانی است و هنرمندان متعهد را می‌طلبد تا از این گهرهای ناب حداکثر بهره‌برداری را بکنند و آن را در راه کمال و جمال روحانی انسانی به کار گیرند. پذیرش این مفاهیم و این حقیقت و بهره‌گیری از آن، برای عموم مفید و به خصوص برای معلمان هنر سودمند و لازم است. در راستای توانمندسازی همکاران هنرمند که معتقدیم می‌توانند نقطه‌ای روشن در ضمیر دانش‌آموزان را به خورشیدی فروزان تبدیل کنند، در این شماره «هنر مهجور سفال» را جهت گفت‌وگو انتخاب کرده و به این بهانه به سراغ هنرمند فرهیخته سرکار خانم منیژه آرمین آمده‌ایم تا پای صحبت ایشان بنشینیم. امید است مورد قبول خوانندگان محترم قرار گیرد.

منیژه آرمین در یک نگاه

تحصیلات: کارشناسی ارشد از دانشگاه تربیت معلم در رشته مشاوره تحصیلی / کارشناسی از دانشگاه ادبیات دانشگاه تهران و در رشته روان‌شناسی / کارشناسی از دانشکده هنرهای زیبا دانشگاه تهران در رشته مجسمه‌سازی.

مشاغل: تدریس در سطوح مختلف تحصیلی / مشاوره / روزنامه‌نگاری / مراکز عالی تربیت معلم.

فعالیت‌های اجتماعی: عضو هیئت مدیره انجمن سفال‌گران دوره اول / بازرس انجمن سفال‌گران دوره دوم / عضو انجمن صنفی روزنامه‌نگاران / عضو هیئت مدیره انجمن قلم.

فعالیت‌های هنری: برگزاری بیش از ۵۰ نمایشگاه گروهی و انفرادی در داخل و خارج از کشور / ساخت بیش از صد اثر هنری با طراحی ابداعي و شیوه شخصی / طراحی و اجرای نقش برجسته سفالین / نماد تجریش در میدان تجریش / دریافت تقدیر و جوایز در هنر و ادبیات و مفتخر به عنوان خادم القرآن از سوی مؤسسه بانوان قرآن‌پژوه / دریافت نشان درجه یک هنر از وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.

تألیفات: سرود ارون‌رود / راز لحظه‌ها / عمه خورشید / کیمیاگران نقش / گزیده ادبیات معاصر / شب و قلندر / شباویز / ای کاش گل سرخ نبود / گیل‌بانو / و ...

سفال گران معاصر ایران از کارهای دوران سلجوقی و سفال نیشابور خیلی الهام گرفته‌اند

○ خانم آرمین در ابتدا ممکن است بفرماید تعریف شما از «هنر سفال» چیست؟

● سفال یک تعریف کلی دارد که عبارت است از این که هر چیزی که از گل درست شده و در کوره پخته شده باشد، سفال می‌گویند؛ حالا چه لعاب خورده باشد و چه نخورده باشد. البته این ساده‌ترین تعریف آن است که می‌تواند شامل گل پخته شده، آجر، کاشی و تمام ظروفی که در قدیم استفاده می‌شده و یا حالا استفاده می‌شود باشد. اما آن چه که ما امروزه در مورد سفال تعریف می‌کنیم یک چیز کاملاً متفاوت است؛ یعنی ما سفال را در عرصه هنر تعریف می‌کنیم که هم جنبه ایرانی و هم جنبه جهانی دارد. البته نه این که بگوییم این تعریف تازه است و پیش‌تر اصلاً نبوده؛ چرا که سفال قبلاً هم وجود داشته؛ مجسمه‌های سفالی، نقش برجسته‌های سفالی و ظروف پخته شده، این‌ها همه بوده و در حقیقت سندی است برای مطالعات باستان‌شناسان، هنرشناسان و جامعه‌شناسان.

○ لطفاً در مورد کاربرد سفال در زمان معاصر بیشتر توضیح دهید.

● نکته جالب این است که سفال در زمان معاصر کامل شناخته نشده است. حال آن که سفال باز هم مانند قدیم می‌تواند در زندگی روزمره کاربرد داشته باشد. ولی کارهایی که انجام گرفته، کمک می‌کند تا سفال معاصر هر چه بیشتر به خلاقیت نزدیک شود. این کارها از سنت شروع شده و الان به هنر محض رسیده است. ما الان در زمینه سفال، کار هنری داریم که کاملاً می‌توان گفت هنر به معنای واقعی آن است.

○ آیا با مرور در تاریخ هنر می‌توانیم وجه مشترکی از نظر زیباشناسی بین سفال معاصر و سفال قدیم بیابیم؟

● ببینید هر اندیشمندی یک من تاریخی دارد. به واسطه همین من تاریخی آثارش برمی‌گردد به تمام تجربیاتی که در قدیم داشته است و به مطالعاتش در زمان‌های مختلف. در نتیجه، سفال‌گران معاصر ایران از کارهای دوران سلجوقی و سفال نیشابور خیلی الهام گرفته‌اند. ولی در واقع یک هوای تازه‌ای هم دمیده است و ما با قاطعیت نمی‌توانیم بگوییم که از تاریخ سفال متأثر نیستیم. طبعاً تحت تأثیر همه آن چیزهایی که در طول زمان از بچگی شاهد بوده‌ایم، به‌طور مثال کاشی‌های مساجد، محراب‌ها، سایر فرآورده‌های کاربردی مثل بشقاب و کاسه و فنجان و تمام این‌ها هستیم. همه این‌ها فرم‌هایی بوده که جای پای آن‌ها در ذهن ما وجود دارد.

○ با توجه به این که شما تحصیلاتی نیز در زمینه روان‌شناسی دارید، بفرمایید تأثیر تربیتی سفال در مجسم کردن اشکال و اجسام شامل چه مواردی می‌شود؟

● سفال یکی از پدیده‌هایی است که خیلی با روان انسان ارتباط دارد. در نتیجه من فکر می‌کنم سفال یک نوع بیان خویشتن است. البته سایر هنرها هم این حالت را دارند. ولی سفال به دلیل رازآمیز بودن و

سفال یک پدیده چندوجهی است. نقاشی، مجسمه‌سازی و طراحی طبعاً در سفال‌سازی تأثیر دارند

غیرپیش‌بینی بودنش یک ظرفیت به‌خصوص در این زمینه دارد؛ یعنی بسیاری از سفال‌گرانی که زیاد کار کرده‌اند و تجربه خوبی نیز دارند و حتی برای کارهایشان چهارچوب‌هایی هم درست کرده‌اند، همه اعتراف می‌کنند که به قدری در خلق یک اثر هنری سفالی عنصر غیرمنتظره وجود دارد که باز ما به دفعات با یک پدیده غیرپیش‌بینی شده‌ای مواجه و از چهارچوب‌هایمان خارج می‌شویم. انسان نیز موجودی غیرقابل پیش‌بینی است. چون عوامل بسیار زیادی در شخصیت او اثرگذار است که امکان دارد تعدادی از آن‌ها را بشناسد و یا نشناسد.

○ آیا شما تفاوتی بین کاربرد اشکال و اجسام در سفال با سایر هنرهای تجسمی مثل مجسمه‌سازی و یا نقاشی با بافت‌ها و طرح‌های گوناگون می‌بینید؟

● سفال یک پدیده چندوجهی است. نقاشی، مجسمه‌سازی و طراحی طبعاً در سفال‌سازی تأثیر دارند. بنابراین ما مجسمه سفال، نقش برجسته سفال و کارهای کاربردی سفال داریم که در ظاهر شاید تفاوتی بین آن‌ها مشاهده شود اما چون زیربنای همه این‌ها هنرهای تجسمی است، می‌توانم بگویم مثل داستان تنها تفاوتشان در نوع روایت کردن است. من در هر داستانی که می‌نویسم، احساس می‌کنم که فضای تازه و ریسک‌های تازه‌ای دارد که باید انجام بدهم. به‌نظر کسانی باید وارد کار «سفال هنری» بشوند که اهل ریسک باشند. چرا که گل بعضی وقت‌ها با آدم مهربان است و بعضی وقت‌ها مهربان نیست و همراهی نمی‌کند.

○ نگاه تازه به آموزش سفال در کلاس‌های درسی چه مقدماتی می‌خواهد؟

● آموزش سفال به‌خصوص برای دانش‌آموزان در مدارس ابتدا باید از مبانی شروع بشود؛ مبانی هنرهای تجسمی.

○ شروع آموزش سفال در حوزه آموزش و پرورش را بیشتر در چه پایه‌ای مفید می‌دانید؟

● اگر بخواهیم در آینده آدم‌های مبتکر و خلاق در جامعه داشته باشیم، آموزش سفال در این زمینه مورد خیلی خوبی است. من معتقدم این کار می‌بایست از کودکانها شروع بشود.

○ نقش کتاب هنر در زمینه آموزش سفال در پایه راهنمایی تحصیلی را چگونه ارزیابی می‌کنید؟

● ضعیف است؛ فقط در حد معرفی است.

○ آیا آموزش هنر سفال‌سازی می‌تواند در زندگی کودکان استثنایی نیز مفید واقع شود؟

● فوق‌العاده می‌تواند مفید باشد. چند سال پیش [که فعالیت خبرنگاری می‌کردم] برای تهیه گزارش رفتم مدرسه نابینایان، در آنجا یک نمایشگاه بسیار عالی از سفال‌هایی دیدم که نابینایان کار کرده بودند. نمایشگاه خوبی ترتیب داده بودند که همه ذوق کردیم. امروزه هنر سفال‌گری را در کنار تئاتر به‌عنوان هنر درمانی مطرح می‌کنند که خیلی تأثیرگذار است.

سفال یکی از پدیده‌هایی
است که خیلی با روان
انسان ارتباط دارد. در
نتیجه من فکر می‌کنم
سفال یک نوع بیان
خوشتن است

○ در این زمینه کتاب‌هایی هم وجود دارد؟

● نه، متأسفانه ندیده‌ام و فکر می‌کنم اصلاً چنین کتاب‌هایی وجود نداشته باشد. معلمان و مربیان کودکان استثنایی قطعاً خودشان متخصص هستند. اما توصیه‌ام این است که باز هم از مبانی هنرهای تجسمی شروع نمایند. مبانی ایجاد خلاقیت می‌کند. نقطه، خط و بافت به وسیلهٔ سفال خیلی بهتر می‌تواند برای آن‌ها ملموس بشود. آدم نابینا نقطه را نمی‌بیند اما با درست کردن یک گلولهٔ کوچک گلی می‌تواند آن را محسوس کند. به نظرم امکانات سفال در تدریس انواع درس‌های کودکان استثنایی بی‌نظیر است.

○ با توجه به سال‌ها تدریس تان در زمینهٔ سفال، تجربهٔ به جان زیسته شما در آموزش سفال چیست؟

● من تجربیات شیرینی در زمینهٔ سفال داشته‌ام؛ چون بیشتر به دانشجویان تربیت معلم درس می‌دادم. آن‌ها بچه‌هایی بودند که از نقاط مختلف ایران می‌آمدند و خیلی علاقه‌مند و شیفتهٔ سفال می‌شدند. بیشترشان الان در شهرستان‌ها کار سفال را ادامه می‌دهند و تدریس می‌کنند که این برای من خیلی اتفاق خوبی است. منتها ما زمینهٔ خیلی مساعدی از نظر آموزشی نداریم. آن‌چه را من در مورد شاگردان خودم احساس کرده‌ام یک نوع جاودانگی است. فکر می‌کنم با انتقال ذهنیت خودم به دانشجویانم در زمینهٔ سفال به یک نوع جاودانگی رسیده‌ام.

○ مبانی بینشی و نظری هنر سفال‌گری چگونه می‌تواند باشد؟

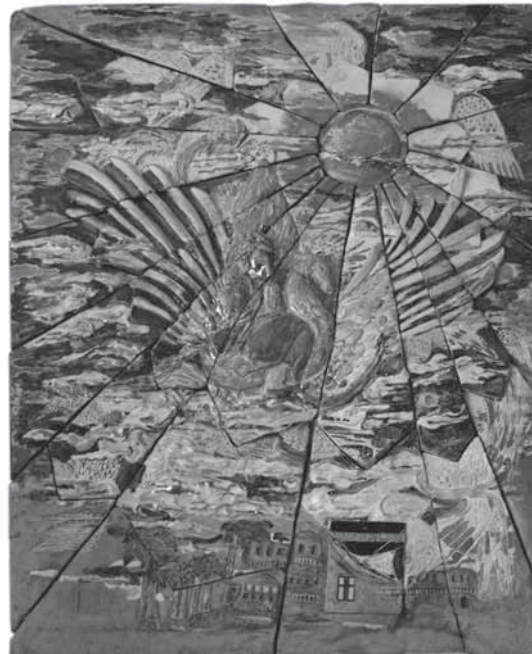
● کار سفال‌گری بیشتر عملی است؛ البته این گونه نیست که مبانی نظری نداشته باشد. مبانی نظری‌اش از همان کارهای اجرایی نشئت می‌گیرد. یک سری علوم مثل سرامیک صنعتی و غیره نیز وجود دارد که می‌تواند برای دانشجویان رشته‌های تخصصی مفید باشد. مرمت آثار سفالی که در این دسته اکثراً علمی هستند نیز در این مقوله می‌گنجد. یک سری مسائل نیز برمی‌گردد به تعاریف که چون سفال‌گری معاصر ما هنر تازه‌ای است و حدود ۴۰ سال از آن می‌گذرد، ما هنوز به تعاریف مشخصی از آن نرسیده‌ایم. البته ما به‌تازگی در انجمن سفال داریم این مباحث را دنبال می‌کنیم.

○ در مورد وضعیت آموزش هنر سفال‌گری و وسایل مورد نیاز علاقه‌مندان می‌شود بیشتر توضیح دهید؟

● بله، من از بی‌توجهی مسئولین به کاربردهای اقتصادی که ناشی از عدم شناخت آن‌ها به این هنر است گله‌مندم. به نظرم در زمینهٔ فرهنگ‌سازی نه فقط مسئولین مقصود بلکه زمینه‌ای هم برای آگاهی مردم نیست. یعنی به نوعی سفال کنار گذاشته شده است. خانواده‌ها خیلی راحت می‌پذیرند که بچه‌ها نقاشی کنند اما به راحتی نمی‌پذیرند که سفال‌گری کنند. چون معتقدند سفال ریخت و پاش دارد. اما اگر بدانند قضیهٔ سفال‌گری کودکان چقدر تأثیر عالی دارد، این کار را نمی‌کنند. در مورد ریخت و پاش سفال می‌توان با یک انضباط خاصی آن را به بچه‌ها آموزش داد. مثلاً یک سینی مخصوص این کار به بچه‌ها داد و گفت که وسایل کارشان همیشه توی آن باشد. قطعاً در زندگی‌های آپارتمانی نمی‌توان توقع آتلیه داشت اما به همین وسیله می‌توان به فرهنگ‌سازی در این قضیه کمک کرد.

○ در مدارس چه کاری می‌توان انجام داد؟

● مدارس دل‌خوشی از سفال ندارند. به‌خاطر همین مسائل ریخت و پاش و غیره. از طرفی، یک مقدار هزینه می‌برد، کوره می‌خواهد، گل می‌خواهد. این است که اکثر مسئولین مدارس هم به این کار تن در نمی‌دهند. البته من فکر می‌کنم بیشترشان شناختی در این‌باره ندارند. در نتیجه تمام کسانی که - من آن‌ها را می‌شناسم و می‌خواهند عاشقانه سفال را درس بدهند، همه با مشکل روبه‌رو هستند؛ با مشکل عدم شناخت. مسئولین هم شناخت کافی ندارند؛ مثلاً در یکی از نمایشگاه‌های بین‌المللی یک کامیون از سفال و کاشی میبد را برمی‌دارند

**سفال می تواند هویت
ما باشد، حتی جای گزین
یکی از صادرات نفتی
ما باشد. البته به شرطی
که نگاه تازه ای نسبت به
آن داشته باشیم**

و می برند در آن جا به اسم سفال معاصر ایران به نمایش می گذارند. در مدارس می توان آموزش سفال گری را به عنوان یک هنر کاربردی از پایه شروع کرد. اما عدم کارشناسی صحیح باعث شده اکثر شاگردان این رشته دلسرد بشوند و آینده ای در آن برای خود نبینند. نمونه اش مدارس کاردانش که با یک فکر خوب به وجود آمد و حتی من فکر می کنم که بچه ها خیلی علاقه مند بودند، معلمان علاقه مند بودند ولی متأسفانه با توجه به جوی که قبلاً ذکر کردم مدارس کاردانش خیلی افت کرد. اما در عوض، کامپیوتر به رشد بالایی رسید. نمی گوئیم کامپیوتر بد است، کسی با آن مخالفتی ندارد اما سفال حیف است؛ چون سفال می تواند هویت ما باشد، حتی جای گزین یکی از صادرات نفتی ما باشد. البته به شرطی که نگاه تازه ای نسبت به آن داشته باشیم. کارهای میدی هم بد نیست اما اگر دید هنری در آن لحاظ شود، می تواند بسیار مؤثر باشد.

○ توصیه شما به دبیران هنر و معلمان پایه ابتدایی که بیشتر با نوجوانان و نونهالان سروکار دارند در زمینه آموزش سفال چیست؟

● کلاً چه در زمینه سفال و چه سایر هنرها باید خلاقیت را مدنظر قرار داد؛ چون متأسفانه زمانی که ما خودمان در این پایه ها درس می خواندیم چنین مسئله ای مطرح نبود. معلم تصویر خرگوش یا سیبی را روی تخته سیاه می کشید ما هم مجبور بودیم همان را در دفتر نقاشی بکشیم.

در زمینه سفال ایجاد خلاقیت خیلی آسان است و امکانات زیادی نمی خواهد. یک گلدان گل می تواند خودش ایجاد خلاقیت کند. اگر بخواهیم کشیدن یک میوه را به بچه ای یاد بدهیم، لازم نیست حتماً همان حجم تکراری را بکشد بلکه می توانیم آن را قاچ بزنیم و بگذاریم بچه یک حرکت ببیند. بهر حال من فکر می کنم اگر بچه خلاقیت را با هنر یاد بگیرد، ریاضیات، ادبیات، علوم و سایر درس هایش هم خوب خواهد شد.

○ پس هنر به ویژه سفال گری می تواند در روش تدریس سایر دروس نیز تأثیر خوبی بگذارد؟

● بله، صددرصد تأثیرگذار است. کسی که هنرمند است وقتی پای تخته می ایستد، اگر درس دینی هم باشد، نسبت به دیگر معلمان شیرین تر می تواند درس بدهد. از تخته می تواند یک هارمونی ایجاد کند و تصاویری روی آن بکشد. من خودم سال ها در زمینه آموزش ضمن خدمت و تربیت معلمان جوان در آموزش و پرورش خدمت کرده ام و به اعتقادم دانشجویان تربیت معلم برای آموزش و پرورش در حکم یک گنجینه هستند. هنری که دانشجویان تربیت معلم کار می کنند از نظر آموزشی یک سروگردن از هنر سایر دانشگاه ها برتر است. ممکن است که این ها هنرمندان خوبی نسبت به دانشگاه نباشند اما از نظر انتقال و آموزش هنر یک گنجینه محسوب می شوند. ولی یک نکته ای که مایلم به معلمان عزیز هنر و به مسئولین محترم عرض کنم این است که هنر برای معلم از نان شب واجب تر است؛ حالا می خواهد معلم ریاضی باشد، می خواهد معلم ادبیات باشد یا هنر. باید یک پایه هنری داشته باشد. یعنی خط خوش داشته باشد. حداقل بتواند به خوبی یک خط خوش را روی خط صاف بنویسد. یک زمینه طراحی و نقاشی هم داشته باشد. به نظر من در آموزش و پرورش باید و باید هنر را جدی بگیرند و معلمان عزیز هم جدی تر کار کنند.

○ مجله رشد هنر در زمینه روند توانمندسازی دبیران هنر چگونه می تواند نقش خود را ایفا کند؟

● خب یکی همین گفت و گو با هنرمند سفال است که الان دارد صورت می گیرد. بنده همین جا از شما دعوت می کنم تشریف بیاورید در بینال های ما - که از طرف انجمن سفال در موزه های مختلف برگزار می شود - گزارش تهیه کنید و سفال معاصر را بیشتر معرفی بفرمایید. حتی پیشنهاد می دهم یک ویژه نامه سفال تهیه بشود. خود بنده حقیقتاً دغدغه آموزش سفال را دارم.

○ با تشکر از شما.

